

ELOGI DE LA CONSCIENCIACIÓ

FREI BETTO

São Paulo, Brasil

“Conscienciació” ve de consciència, tenir consciència o coneixement d’alguna cosa. El terme es va introduir en el llenguatge dels sectors progressistes d’Amèrica Llatina a través de les obres del professor Paulo Freire (1921-1997), educador brasiler que va construir la “pedagogia de l’oprimit”, mètode d’alfabetització que afavoreix l’aprenentatge de la lectura i de l’escriptura mitjançant la contextualització de les “paraules generadores”. Així, *pare* és a l’arrel de *país*, *pàtria*... obrint la consciència de l’alfabetitzat a la percepció de la conjuntura sociopolítica i econòmica en la qual està situat.

A la dècada de 1970 es va intensificar al continent el “treball de base” amb sectors populars, assessorat per equips d’educació popular obstinats en “conscienciar” camperols, obrers i persones de baix nivell adquisitiu. La paraula implicava tornar l’educant políticament “conscient”, o sigui, fer-lo persona crítica davant del sistema capitalista, les dictadures, l’opressió social i, al mateix temps, partidari del projecte de construcció d’una societat socialista. Aquest seria el perfil d’un militant “conscienciat”.

Poc a poc es van anar adonant que no se’n feia prou amb “conscienciar”, amb dotar al militant amb nocions polítiques de tarannà crític. El cap pensa on trepitgen els peus. Encara que es prengui consciència dels reptes polítics, el risc d’idealisme es supera quan el militant manté vincles orgànics amb els moviments socials. Sense pràctica social no hi ha cap teoria que transformi la realitat.

Les darreres dècades el “treball de base” va ampliar el concepte de conscienciació. El coneixement no deriva només de la raó o dels conceptes que portem al cap. També prové de factors no racionals, o transracionals, com ara l’emoció, la intuïció, el sentit estètic, etc. A la Bíblia, conèixer és experimentar. Quan hi llegim que “Sara va conèixer Abraham”, la paraula significa més que el fet que li presentessin. Conèixer hi vol dir fer una experiència de l’altra persona, tocar-la física i subjectivament, estimar-la.

Amb la introducció de les relacions de gènere i la conservació del medi ambient en el treball polític, la paraula va adquirir un significat més extens i més profund, articulant consciència i subjectivitat, actuació efectiva i relacions afectives, pràctica social i solidaritat indivi-

dual. En queda descartada la figura del militant maniqueu, que lluita per la transformació de la societat sense obstinar-se en el seu propi canvi. Ara, “conscienciat” ho és el militant que entrellaça, en la seva activitat social i política, els principis ètics i el compromís amb la causa alliberadora dels pobres.

El cap de l’oprimit –diu un principi marxista rescatat per Freire– és propens a ser “hotel” de l’opressor. Hostatja idees i actituds que ens han inculcat a través dels mitjans de comunicació, de la cultura vigent, dels modismes. La manera de pensar i d’actuar d’una societat, doncs, tendeix a reflectir la manera de pensar i d’actuar de la classe que domina aquella societat.

Conscienciar és afavorir que els oprimits i els militants polítics aconseguixin un distanciament crític envers aquella ideologia dominant, de forma que assumeixin pràctiques innovadores i renovadores, rebutjant –en la mesura d’allò que és possible– influències que puguin induir-lo a adoptar –en nom d’una nova societat– pràctiques típiques dels opressors, com és el cas del guerriller que tortura el soldat enemic per obtenir-ne informació. Una de les causes de la caiguda del socialisme a l’Est d’Europa va ser el descrèdit de dirigents polítics que reproduïen en el seu comportament el que era propi de tirans i cabdills que ells mateixos havien derrocat i als quals tant criticaven.

A Amèrica Llatina el creixement dels moviments socials i de la mobilització a favor de canvis estructurals depèn avui de la intensificació del treball de base. Aquest treball es troba moltes vegades amenaçat per la síndrome de l’“electoralisme”, que contamina els partits d’esquerra, més interessats a mantenir-se al poder que a promoure les transformacions socials i econòmiques destacades en els seus programes i reivindicades per la base social que els recolza.

Hi ha dos criteris que han d’orientar ara aquesta conscienciació: el vincle personal i orgànic amb les diferents formes d’organització dels pobres, i el perfeccionament de la democràcia amb el compromís irreductible de promocionar la vida en tota la seva extensió, des de la defensa del medi ambient fins a la lluita per reformes estructurals –com ara la reforma agrària– que redueixin la desigualtat social i assegurin a tothom una existència digna i feliç.

